

FORTIFICACIÓ DE LA VILA DE SANT SADURNÍ D'ANOIA DURANT LA TERCERA GUERRA CARLINA (1872-1876)

MONTSERRAT COSTA I VIA

Mitjançant la documentació servada a l'arxiu municipal de la vila de Sant Sadurní d'Anoia hem pogut seguir, en l'aspecte socio-econòmic, les vicissituds sofertes per la vila durant la seva fortificació, en el període comprès entre els anys 1872 i 1876, que corresponen a la Tercera Guerra Carlina. El fet ens ajudarà a comprendre una mica més aquella etapa de la nostra història vuitcentista en la qual la vila sadurninenca intentava protegir-se de les escameses produïdes pels carlins que es movien pel seu entorn.

FORTIFICACIÓ DE LA VILA DE SANT SADURNÍ D'ANOIA DURANT LA TERCERA GUERRA CARLINA (1872-1876)

INTRODUCCIÓ

Sobre el tema de les guerres carlines l'arxiu municipal (AMSSA) serva documentació referent a esdeveniments de la Tercera Carlinada. Nosaltres en aquesta comunicació estudiarem concretament la fortificació que es portà a terme a la vila en aquell moment.

Pel gener de 1873 els carlins exigeixen el cobrament de contribucions als veïns de la vila. Per aquest motiu es reuneixen l'Ajuntament i la Junta de Defensa⁽¹⁾ i decideixen, davant d'aquests esdeveniments, que el que cal és fer obres de fortificació, urgentment, ja que, per altra banda, l'estat major obliga els pobles a fortificar-se.

D'acord amb els comptes existents, aquestes obres es feren per etapes, segons com anaven les circumstàncies.

Amb tot, la dificultat més gran que això els comporta és el cost econòmic. No en va la Diputació, en el *Butlletí Oficial*, es pronuncia a favor de donar una subvenció.⁽²⁾

L'Ajuntament explica que no té diner, que ja havia esgotat els recursos en anteriors fortificacions i que el que calia era fer un préstec

mitjançant un repartiment entre veïns, els quals seran dividits en diverses classes o categories segons la seva disponibilitat econòmica.

OBRES

Podem veure l'interès que tenien els vilatans a fortificar-se en una petició (30-11-1873) d'uns veïns del carrer de Vilafranca, en la qual consideren que, per la situació de l'esmentat carrer, en cas d'atac enemic, haurien d'abandonar les seves llars, les quals restarien en poder de l'enemic. Per això demanen la fortificació del seu barri.⁽³⁾

Les obres es portaran a terme en pública subhasta entre diversos mestres d'obres de la vila. Així s'hi presenten a concurs els empresaris d'obres senyors Marià Santacana i Nutó, Francesc Gabarró i Pujol, Rafael Isart i Mills i Antoni Manobens (vegeu Annex I).

PERÍODES DE FORTIFICACIÓ

Segons els comptes —vegeu annex II—, hi consten diversos períodes:

- 1r.- Obres fins al 3 d'agost 1873.
- 2n.- Del 3 d'agost al 9 de novembre 1873.
- 3r.- Del 26 de desembre 1873 al març de 1874.

A més, la documentació continua de novembre de 1874 a febrer de 1875 pagament ordenat pel comandant graduat capità del cos d'enginyers Sr. Estanislao de Urquiza, encarregat de les obres, i amb el de juny a agost de 1875 pagament ordenat per Lorenzo Gallego, comandant graduat tinent del cos d'enginyers militars.

Tot i que es comenta que hi ha un plànol de les obres, aquest no s'ha trobat dins la documentació que resta (en el de l'annex VI deduïm la posició dels murs i tambors). Però pel que ens consta, la vila quedà closa per panys de muralla que es construïren seguint per darrere els patis de les cases que donaven els afores, al camp i a les vinyes, tancant fins i tot la sortida d'alguns carrers en els quals s'hi deixaren portals d'entrada a la vila, closos amb portes, forrellats i clau.⁽⁴⁾

A més a més, es reforçà la seva protecció amb la construcció d'un bon nombre d'espitlleres, i l'edificació, també, de garites, forts o tambors, on hi van col·locar canons.⁽⁵⁾

De portals s'esmenten els de Vilafranca, de la Riera, de Barcelona, del carrer Montserrat, del carrer Sant Antoni, del Raval, de Sant Pere, de l'Estació i de Martorell.

Les portes que els tancaven, folrades amb planxa de ferro, es van haver de canviar entre una etapa i l'altra (vegeu Annex III).

Al campanar de l'església parroquial, s'hi van construir merlets i s'hi col·locà un canó. Es van fer 2 tamborets,⁽⁶⁾ al costat dret i esquerra de la porta de l'Església.

No coneixem el lloc exacte de la ubicació de tot el que s'hi esmenta, tot i que s'anomenen els propietaris de les cases; però evidentment en el pas del temps hi ha hagut molts canvis.

Amb tot, de garites se'n posaren a la casa de Ramon Olzinelles, al carrer de Sant Antoni, a la de Pau Duran i a la d'Higinio Torres. A més, s'arranjaren les espitlleres de cal Pau Ferran.

De tambors,⁽⁷⁾ en trobem darrera la casa de Benato Font (carrer del Campanar), a l'hort de la rectoria, darrera la casa de Joan Martí, a la casa Baleta (carrer de la Riera, ara Josep Rovira) —on, a més, trobem 19 canes de paret—, al carrer de Montserrat i al portal de Barcelona. D'altra banda, hi ha garites a la cantonada del carrer de Sant Isidre, darrera la casa de Sadurní Oliver.⁽⁸⁾

D'aquests tambors o torres,⁽⁹⁾ se'n van mantenir en peu dos, però el de l'era d'en Taiona, conegut per «Torre de Can Mestres» —l'estat del qual no era gaire bo— als anys 60, en el moment que el poble s'eixamplà en urbanitzar la zona nord, quedà eliminat totalment.⁽¹⁰⁾

Es tanquen diversos llocs, portals de cases i un balcó de les escoles del carrer Hospital,⁽¹¹⁾ segurament de la part del darrere, o sigui, tot el que els semblava facilitar a l'enemic d'introduir-se a la vila (vegeu Annex IV).

Pel març de 1874 els carlins envaeixen la vila i els entorns. Entre altres coses —canvi d'Ajuntament, cobrament d'impostos, etc.— ordenen enderrocar les fortificacions. Pel novembre d'aquell mateix any la

columna del Penedès, per ordre del comandant militar, restitueix l'Ajuntament. Es procedeix a continuar la fortificació de la vila, segons el que s'havia ordenat anteriorment,⁽¹²⁾ i amb operaris del 2n batalló de sapsadors i homes de la vila es torna a remuntar allò que havia estat enderrocat en temps del govern carlí a la vila.

En aquest moment es construeix la torre o forti que avui encara ens resta en peu, coneguda per la torre *de la Font del Mingo*, o també *de l'aigua*, al final del carrer Raval (ara Jacint Verdaguer) —vegeu Annex V—.

Aquesta torre, de planta octogonal i coronada amb merlets, té uns 5 metres d'amplada, per una alçada de 11,5 metres (56 pams d'altura), amb uns murs de 7 pams d'espessor al sòcol i 5 pams a la resta.⁽¹³⁾

De fet, aquesta torre no seguia la muralla o mur, sinó que va fer-se com a protecció fora dels murs, en el serral d'en Formosa. Consta en la documentació que se cedeix el terreny per construir-la i que, una vegada acabada la guerra i la seva necessitat, el propietari senyor Formosa demana que se li retorni el terreny o el valor de la seva expropiació. És una construcció d'una estructura diferent de les altres fortificacions de l'època, no solament de la vila sinó de tota la comarca, d'on el seu interès dins l'arquitectura militar.⁽¹⁴⁾

COMPTE

Tal com s'ha dit, es preveia fer el repartiment segons la disponibilitat econòmica dels veïns, per la qual cosa es nomenà una comissió composta per un de la junta i cinc de la classe de simples contribuents.

Si bé en l'acta de sessió (20-7-1873), s'explica que el repartiment de la quota per obres de fortificació s'ha dividit entre les 7 classes, que corresponen 500 ptes. a la primera, 250 ptes. a la segona, 125 ptes. a la tercera, 75 a la quarta, 45 a la cinquena, 25 a la sisena i 15 a la setena, i que es convocarà els interessats per tal d'assabentar-los-en, la llista de repartiment ⁽¹⁵⁾ fa constar que la derrama equival a una anualitat de contribució i subsidi i que serà de la següent manera:

«El 50% de la contribució territorial i de subsidi, excepte els contribuents que durant el període de la guerra han abandonat el poble, als quals, per estar lliures dels serveis que presten la resta dels veïns se'ls ha imposat el 'duplo' de la contribució.

»Pel que fa als industrials que per motiu de la guerra han augmentat les vendes de les seves espècies i, conseqüentment, els reportava benefici respecte a la resta, com és el cas dels cafeters i venedors de queviures, se'ls imposa en tot de la contribució que satisfacin.

»Respecte als diferents industrials que pel caràcter de la seva professió no se'ls inclou en la matrícula, se'ls ha imposat la quantitat d'acord amb el seu estat, productes i signes exteriors que s'ha considerat prudent.»

En la següent acta, del 14-12-1873, es considera també que «tots aquells propietaris la contribució dels quals paguen els seus parcers, que en realitat és una quantitat molt ínfima respecte a la seva renda, per tal que hi hagi més equitat en el repartiment, es disposa que aquests propietaris contribueixin amb el tot de la contribució territorial que paguen.

»I que les famílies o propietaris que per motiu de la guerra o durant aquesta s'han absentat de la vila, però que han deixat part de la família en representació de la casa, estan obligats a tot tipus de contribució durant un any.»

Amb tot, hi ha alguns veïns que no volen pagar. El principal és el marquès de Monistrol:⁽¹⁶⁾ el seu procurador s'excusa dient que no vivia a la vila i que la propietat n'estava molt separada. En el moment de valorar la seva demanda per eximir-se del pagament, els regidors comenten que, quan els carlins li passen la seva contribució, ell ben bé que els la paga. Aquesta actitud ens evidencia que aquest gran propietari era dels favorables a la causa carlina —suposem que entre d'altres que devia haver-hi—, tot i que la vila, majoritàriament, es manifestava contra la causa carlina.

Els sous que cobraren els operaris que hi van treballar són els següents:

- operaris del 2n batalló 3a de sapadors de Sant Sadurní d'Anoia.

4 sergents		amb un jornal diari: 1,50 pessetes		
3 caporals		id	1,25	id
1 corneta	ofici: peó	id	1,25	id
7 sapadores	id paleta	id	1,25	id
2	id fusters			
88	id peons	id	1,00	id

- operaris de la vila (homes de la vila)

1 mestre d'obres	jornal diari:	3,75 pessetes		
22 paletes	id	3,00	id	
3 peons	id	2,25	id	
1 carreter	id	7,00	id	
2 fusters	id	3,00	id	

S'hi van emprar els següents materials:

- 5 portes
- 87 taulons
- 3 escales
- 74 bigues
- 100 llates
- 24.280 maons
- 20.325 rajoles
- 4.575 «picholins»
- 2.690 teules
- 2.900 «baldosas»
- 316 pedra cana

i objectes de ferro per un valor de 530 pessetes

(vegeu Annex IV).

CONCLUSIÓ

La vila de Sant Sadurní no va ser en cap moment partidària dels carlins, com ho van ser alguns pobles de l'entorn. Sovint, però, la travessaren les partides carlines que anaven d'un lloc a l'altre.

En el moment que la vila va ser bloquejada pels carlins (de març a novembre de 1874) i que se li exigí el pagament de contribucions, ben

segur que els veïns deuriem passar moments angoixants, com quan van ser fets presoners, a prop de l'estació de Gelida, un regidor i el síndic de l'Ajuntament i altres tres veïns. No ens consta, però, que hi hagués hagut cap fet bèl·lic com, per exemple, el que va passar al veí poble de Sant Quintí de Mediona, on, per la gravetat dels fets, fins i tot l'Ajuntament féu una donació, d'acord amb el que s'havia proposat arreu del Penedès, per a les vídues de les víctimes de la batalla.

Això no vol dir que el poble de Sant Sadurní d'Anoia no sofrís, com arreu, les conseqüències d'aquest conflicte armat que sacsejà el Principat, amb fortes pèrdues econòmiques, com també amb algunes pèrdues de vides pel fet de ser cridades a files moltes persones del terme.

Passat el perill, al maig del 1876, s'acordà d'autoritzar que s'obrisin alguns punts de la fortificació. S'obligà que es fessin «amb obertures que hi passi un carro, o sigui, de 12 pams d'amplada aproximadament», als següents llocs: al carreró del Raval, dit Ca la Simona, al tancament del carrer de Sant Pere amb la cantonada del jardí de Magi Mir, al mateix carrer entre les cases d'Antoni Mestres i Josep Domènech, a la paret del carreró de ca l'Andreu, a la cantonada de les cases de Josep Via al carrer del Campanar, a la cantonada de cal Benato Font, del mateix carrer, i a la plaça de l'Església; es preveié també l'obertura d'una porteta, només per al pas de persones, al carreró de Sant Josep. Tot això denota que, per a Sant Sadurní, la guerra carlina (com, en general, per a tot Catalunya) ja pertanyia al passat.

ANNEX I - AMSSA. Lligall 332, doc. 5.11**SUBASTAS**

- Mariano Santacana por 357 tapias.

- Rafael Isart por el tambor construido detrás de la casa de Benato Font y el de detrás de la de Juan Martí.

- Antonio Manobens por el tambor construido (34 canas de pared) en la era del Tayona.

íd id (19 canas de pared) detrás de la casa Baleta.

- Pablo Duran id id (24 canas de pared) detrás de la Iglesia.

- Mariano Santacana por los tambores construidos delante la casa Baleta, portal de Barcelona, calle Montserrat, esquina a la de San Isidro, detrás de la casa de Saturnino Oliver. Por la construcción de las garitas de Campanario, puerta de Barcelona y reconstrucción de la de casa Temporal y calle de Montserrat.

Por la construcción del tambor al extremo de la calle de San Isidro.

Por la construcción de dos tambores al lado izquierdo y otro al derecho del Mayor que defiende la puerta de la Iglesia que constan juntos de onze canas de pared cuadradas al precio de nueve y media pesetas una.

- Francisco Gabarró por la construcción de las tapias, cimientos y pared de la calle de San Isidro.

ANNEX II - AMSSA. Reg. 332 doc. 13**PROVINCIA DE BARCELONA**

Partido de Vilafranca

Villa de S. Saturnino de Noya

Cuenta documentada de los ingresos y gastos de las obras de fortificación hechas en esta villa durante la guerra.

CARGO	pesetas / cent.
Primeramente son cargo; por impuesto extraordinario por orden del Excmo. Sr. Capitán General	
Un año de contribución Territorial e Industrial	33.067,54
Mas recibido por abono de la Diputación Provincial	9.700,53
Total Cargo ...	42.768,07
DATA	
Pagado a la Junta de Defensa. carpeta 1	5.460,31
Pagado desde el 3 de Agosto al 9 de Noviembre de 1873. carpeta 2	5.685,-
Pagado desde 26 de Diciembre de 1873 a Marzo de 1874. carpeta 3	8.063,25
Pagado desde Noviembre de 1874 a Febrero de 1875. carpeta 4	12.364,07
Pagado desde Junio a 31 Agosto de 1875. carpeta 5 ..	6.945,21
Pagado por gastos ocasionados por el Somaten en los dias 18 y 19 de Nbre. de 1875. según cuenta aprobada por la Diputación	1.810,50
Pagado por déficit en los ingresos del hospital establecido en esta Villa por causa de guerra	1.274,67
Importan las partidas fallidas en el repartimiento segun talones	158,12
Total Data ...	41.761,13
RESUMEN	
Cargo	42.768,07 pesetas
Data	41.761,63 "
existencia en poder	
del depositario	1.006,94 pesetas
O sean mil seis pesetas, noventa y cuatro céntimos de peseta.	
S. Saturnino de Noya 31 de Diciembre 1876	

signen el document: Saturnino Oliver; Agustín Oliver; Pablo Figueras; Antonio Viader; Jaime Oliver; Nicolás Suñé; Antonio Manobens.
 el Depositario: Mateo Bosch

ANNEX III - AMSSA. Lligall 332, doc. 1 i doc. 5.11

- (doc. 1) por componer la cerradura y hacer aspilleras en las puertas de Martorell
total: 2,25 pta
- para componer las cerraduras y cerrojos de las de Vilafranca
total: 2 id
- por dos cerrojos para las puertas Riera y Sant Pedro
total: 2,50 id
- por una llave y compostura de cerradura de la puerta Riera
: 1,50 id
- por componer 4 barrotes para las puertas estación y Martorell
: 2,25 id
- por 12 números para las llaves de las puertas y portigon
: 1,50 id
- plancha de hierro para forrar las puertas a 0,97 pta kg.

(doc. 5.11)

«carpinteros»:

- Salvador Singla, por las puertas del portal de Barcelona , 3 escaleras y 4 tablonos..... 164 pta.
- José Cuscó por recomponer las puertas viejas de las calles de la Riera y Montserrat 14,25 pta
- Juan Singla, por una puerta para el tambor del huerto de la Rectoria, una escalera y entablar el puente del portal de Montserrat 120,5 pta
- José Gramona por media puerta de la calle San Antonio y reparación de la otra media 53 pta
- Francisco Gramona por entablar las garitas de casa Ramon Olzinellas, Pablo Duran, Higinio Torres, Baleta, Saturnino Oliver, portal de Vilafranca y otros varios efectos de carpintería 285,75 pta
- José Miguel por la madera empleada en los tambores de la cuadra del Tayona, de detrás la casa de Juan Martí y varios otros efectos de carpintería 78,50 pta
- Salvador Montserrat por serrar maderas 6,87 pta
- Francisco Boix íd íd 4,12 pta
- Pedro French íd íd 10,50 pta
- 737,47 pta

«cerrajeros»:

- Antonio Forns, por goznes, clavos, cerraduras, llaves, forrar las puertas con plancha de hierro y otros 241,88 pta
- Salvador Jorba por candados, clavos, plancha de hierro, llaves, visagres, recomponer algunos fusiles y otros 203 pta
- Manuel Bardina por goznes y forrar un trozo de puerta 47 pta
- Saturnino Huguet por una reja, goznes y otros 38,75 pta.

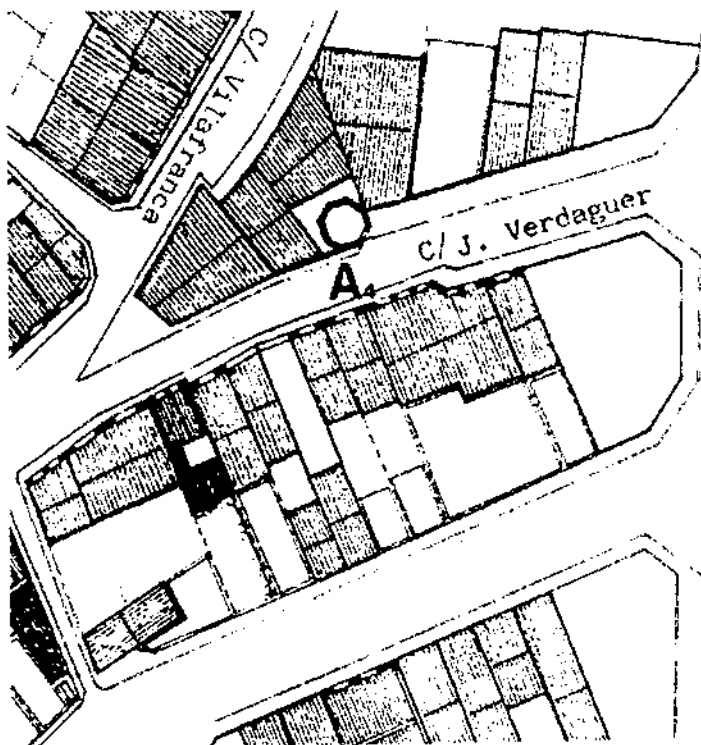
ANNEX IV- AMSSA. Reg. 332 doc. 5.11

«materiales»:

- Serafín Alemany por 12,250 maons, 3,075 rajolas, 2,500 picholines 290 teulas y 6 carretadas trozos	672,62
- Pedro Solá y Serra por 2495 baldosas, 7250 rajolas, 1650 picholines, 1605 teulas, 3132 maons y 3400 maons prims	714,50
- Luis Casanovas por 400 baldosas, 7812 rajolas 800 teulas, 2400 maons, 11 embudos y 14 tortugas	435,87
- Calixto Oliver por 54 canas tres cuartos piedra a 18 reals cana y 10 canas idem a 26 rs. cana 3 vigas y 22 llatas	342,75
- Rosa Sardá por 4 canas de piedra a 18 rs. cana, 150 tochos y una viga	47,50 pta
- Simón Mestres por 55 qq cimientto, 9 kg. polvora y 3 piezas mecha	61
- Juan Rosell y Carbó por 24 capazos	6,5
- Juan Rosell y Casas por una viga	15
- Jaime Oliver y Rovira por 5 canas un cuarto piedra a 18 rs. cana, 1 puerta vieja, 1 barra de madera	54,34
- José Gramona por una barra de madera	3
- Pedro Tubella por 4 cornaleras	2
- Juan Oliver por 10 cuarteras yeso a 5 rs	12,5
- José Matas por 216 qq cal a 5 rs quintal	270
- Eulalia Bou por clavos y puntas de paris	21,75
- Francisco Torelló por 2 llindas	3
- Pedro Carbó por 4 vigas	18
- Agustín Matas por 8 tortugas, 1 caño torcido y 2 cacharros	3,25
- José Bertran por 11 cuarteras yeso	12,63
- Antonio Manobens por 4 portaderas cal una de sal y arena	11,18
- Pedro Solá por 400 maons para cerrar portal de la casa de Luis Pla y 200 para cerrar uno de los balcones de las escuelas de las calles del Hospital	24
- Serafín Alemany por 24 picholines empleados en la casa que Pablo Ferran posee en la calle de San Isidro	2,75
- Magin Trullas por 4 carretadas piedra, cal, yeso, un jornal de carro y 6 de albañil con un peon ocupado en cerrar el portal de la casa de Luis Pla, el balcon de las escuelas de la calle del Hospital y arreglar aspilleras en la casa de Pablo Ferran	42,37
- Mariano Santacana por 15 canas piedra a 18 rs. cana; 20 qq cal y lindas para los portales de las calles de San Antonio, Riera, Arrabal y Montserrat y 16 vigas	247
- Francisco de Asís Formosa por 1650 cañas para cubrir los tambores ..	24,75
- Rafael Isart por 31 portaderas cal a 5 rs. una	46,5
- Pedro Esbert por una viga	4
- Mateo Millet por 12 tablones, 1500 pistones y transportes	97

- Agustín Mata por amasar 42 qq cal	3
- Miquel Salvat por remendar una portadera	0,5
- Francisco Castells por amolar dos hachas	0,46
- Francisco Gabarró por una viga de 28 palmos, 3 portaderas de cal y 10 capazos	17
- Mariano Santacana por 2 portaderas cal	3,5
- Sebastian Oliver por 13 cuarteras yeso	16,25
- José Guilera Bosch por 2 vigas	13
- Pablo Figueras por 3 libras 5 onzas hilo	4,75
- José Oliver y Mas por las piedras del tambor de detras de la casa de Benato Font	57,75
- José Carbó por 14 @ cal a 5 rs. quintal	4,38

ANNEX V - AMSSA

Situació de la Torre de la Font del Mingo.

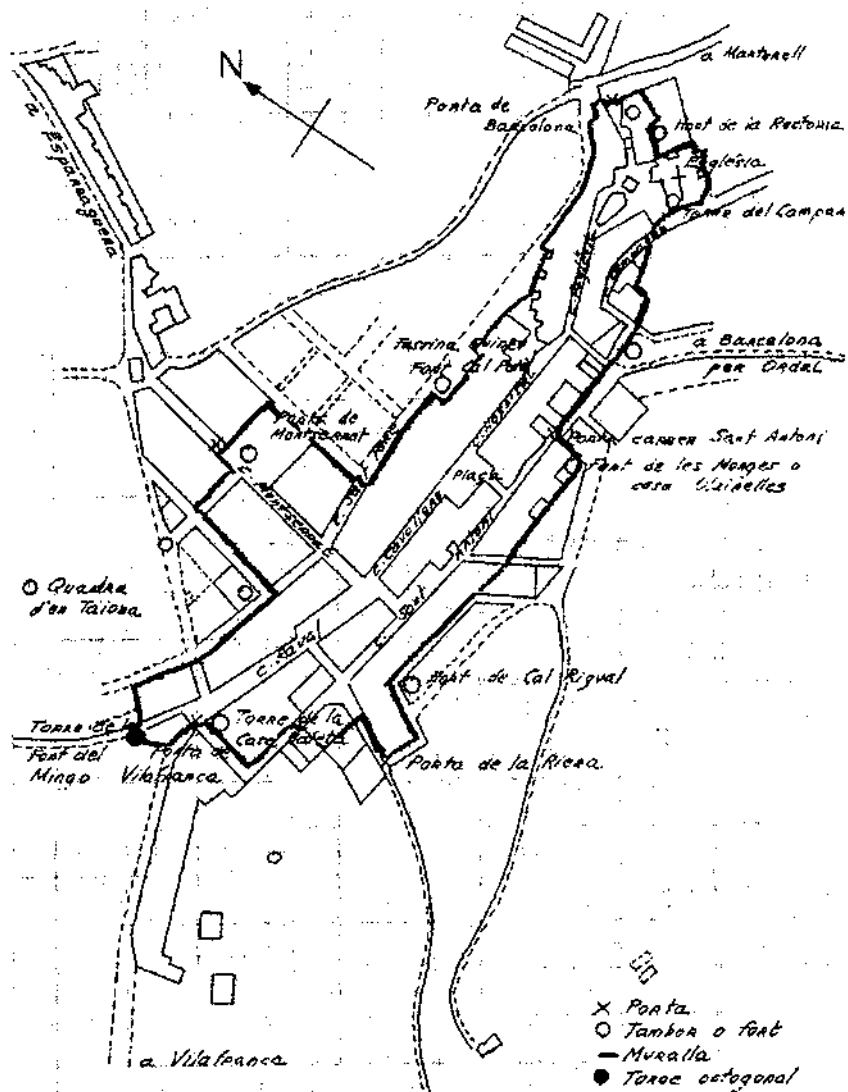
TORRE DE LA FONT DEL MINGO.

Carrer Mossèn Cinto Verdaguer. Domini actual: públic.

Torre a conservar pel seu valor històric, com a testimoni d'un recinte murallat.

El seu ús actual és de dipòsit de la font que raja al seu peu.

ANNEX VI- AMSSA

Plànol hipotètic de la fortificació de la vila durant la Tercera Guerra Carlina.

NOTES

- (1) Reg. 332 doc. 17 (21.7.1873) Llibre d'actes de la Junta de Defensa de la Vila: «en vista dels desgraciats successos d'Igualada calia pensar seriosament en la seguretat de la vila, per això calia fer obres de fortificació, més de les que ja compta». Evidencia que ja existia part d'aquest tipus d'obra.
- (2) Boletín Oficial. 22.1.1874, núm. 19. «La Diputación en sesión pública ordinaria del 10 del actual adoptó, por unanimidad, los acuerdos siguientes:
- 1º. Se autoriza a los pueblos para que, si lo juzgan necesario a su propia defensa, fortifiquen las desembocaduras de las calles a la ronda exterior de su respectivo casco urbano a tenor de lo que racionalmente se ha practicado en casos análogos.
 - 2º. Del coste de estas obras, la Diputación abonará en su día, del fondo de calamidades públicas, el 50 % a todos los pueblos sin excepción, sin perjuicio de abonar su totalidad a todos aquellos cuyo vecindario no alcance a 500 vecinos y que a pesar de esto juzguen necesario defenderse.
 - 3º. Estos abonos se harán en presencia de las cuentas justificadas que habran de presentar las Juntas de Defensa que al intento se establezcan o hayan establecido, con el visto bueno de los respectivos Ayuntamientos y previa inspección de las obras por el Arquitecto de la Diputación, cuidando los municipios de que sean reintegrados en proporción los contribuyentes que hubiesen hecho anticipo. 14.1.1873'
- (3) (Hi ha un llistat d'aquests veïns) Actes. Reg. 332 doc. 17 (3-2-1873) Resposta a la sol·licitud d'aquests veïns: «s'acorda d'ensenyar-los les obres que s'hi faran o sigui les torres i el tambor de casa Baleta, amb la qual cosa aquest barri romandria garantit, més que suficient, de l'enemic.»
- (4) D'aquesta clau, en un principi, n'hi ha un responsable, que és qui obre i tanca les portes diàriament. En el moment que els carlins són ben a prop hi ha el temor que l'esmentat responsable sigui subornat i es discuteix com i qui a de ser el guardador de les claus.
- (5) Dits canons els van haver de comprar perquè l'exèrcit només els subministrava fusells.
- (6) Petites torres de base rodona.
- (7) Mur cilíndric que serveix de base a una cúpula per a donar a aquesta major elevació, generalment amb finestres per a il·luminar l'interior de l'edifici.
- (8) Reg. 332 doc. 5.11 de la primera etapa i en una altra Reg. 332 doc. 17. Actes Junta de Defensa. 21.11.1873. Es diu que s'han de construir 4 tambors o forts de capacitat regular a l'exterior de la vila:
- 1 darrera de la casa de les Monges, pel preu de 40 rals cana lineal.
 - 1 darrera la casa Paté, darrera la fàbrica d'aiguardent de Jaume Mir, a 43 rals cana lineal.
 - 1 darrera la casa Rigual o Raventós, a 41 rals cana lineal.
 - 1 a la mateixa casa Baleta i Torre, a 93 rals (acta 3.12.1874).
- i també s'hi diu que s'han de fer obres a la torre del campanar, la part més alta per a col·locar-hi el canó.
- (9) Totes dues surten esmentades i fotografiades en *Els castells catalans*, DD.AA. Barcelona, 1971. Vol. III, pàgs. 764, 766 i 767. Són anomenades torre de la «Font del Mingo» i torre del «Pau de la Farinera», respectivament.

- (10) L'altra encara resta en peu, com veurem més endavant.
- (11) Actes Reg. 332 doc. 17 (21-7-1873): «Calia treure tot el que perjudiqués la seva defensa, que al seu entendre era la casa que hi havia adossada a la paret de l'església i que donava al camp, la qual calia fer desaparèixer perquè, en el cas que l'enemic se n'apoderés, li permetria accedir fàcilment a la teulada de l'església i anar a la torre, únic refugi que restaria a la vila en el cas de veure's assaltada.»
- (26-10-1873) S'assabenta què prop d'aquest poble existeix una casa de parets molt fortes anomenada «la casa nova», del propietari Antoni Mestres, sobre la qual hi ha el temor que, si s'intentés un atac formal per part de la facció, immediatament se n'apoderarien per la seva bona posició, per la qual cosa fóra fàcil d'hostilitzar la població col·locant-hi l'artilleria. «Creiem que convindria, a causa també del seu estat ruïnós, d'enderrocar-la.»
- (20-11-1873) S'exposa que als afores de la vila hi ha «un casucho», propietat de José Vias y Oliver, l'enderrocament del qual es fa indispensable perquè altrament afavoriria l'enemic en qualsevol acte d'atac. S'acorda la necessitat d'enderrocar-lo a compte de l'Ajuntament i la Junta de Defensa i de traslladar-ne les restes on es designi, renunciant el propietari a tot tipus d'indemnització.
- (12) (Reg. 332 doc. 7.7) «Telegrama pasado por el E. S. General en Gefe al Comt. Militar de Villafranca, relativo a la fortificación de S. Sadurny de Noya». Datat 23-11; rebut a les 6,27 h. a Villafranca: «Gral. en Gefe al comt. Militar. Marche V.S. con la columna del Panades a S. Sadurny de Noya donde dará posesión al nuevo ayuntamiento, destituyendo al actual y procederá a fortificar la población conforme tengo ordenado, utilizando el material de guerra, recibido al efecto y nombrando desde luego la junta de armamento y defensa».
- (13) (Reg. 332 doc. 6) Ofici del comandant capità d'enginyers Estanislao Duguisa, 5-12-1874: «constituyendoparte del proyecto de defensa de esta población el establecimiento de una torre para fuselería, con foso y de 5 mt. de diámetro interior, en la meseta del cerro lindante a esta localidad, sobre la derecha del camino que viene de Villafranca, cuyo terreno es propiedad de Francisco Asis Formosa..... pase el oportuno aviso a su dueño».
- (doc. 18.16.4) Pressupost del contractista Sr. Turó:
- «Per construir torre bateria 56 pams d'altura per 12,5 d'ampla que formen
»88 canes a 93 rals cana	8184 rs
»per 8 canes 81 cent. paret de 7 pams d'espessor que és la que constitueix el sòcol	
»a 145 rals cana	1277 rs
»per 17 canes paret de 5 pams d'espessor que és el que forma el massís de la torre	
»a 104 rals cana	1768 rs»
- (14) Totes són de planta rodona i aquesta és octogonal.
- (15) Hi ha llistat d'aquest repartiment. Consta d'una doble relació, per ordre alfabètic, dels veïns i la quantitat que paguen. Són 525 veïns (l'any 1877 la vila tenia 2.707 habitants) amb un import a pagar de 27.435,53 pessetes per al grup de contribució territorial i 5.632,01 pessetes per als industrials, que fa un total de 33.067,54 pessetes.
- (16) L'any 1837 era membre de la carlina Junta Governativa de Catalunya. R. Oyarzun; *Historia del Carlismo*, 1944, Madrid, pàg. 250.